

HORVÁTH FUTÓ HARGITA

Újvidéki Egyetem, BTK
Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék
horvathfuto@stcable.net

CSUKA ZOLTÁN-KUTATÁSOK AZ ÚJVIDÉKI BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KARON¹

A tanulmány felvázolja (a teljeség igénye nélkül) az újvidéki Bölcsészettudományi Kar tanárainak és munkatársainak Csuka Zoltán életművével kapcsolatos kutatásait, amelyek szépírói és fordítói munkásságára, műveinek recepciójára, műfordításainak elemzésére vonatkoznak, születésének és halálának évfordulója vagy egy-egy elismerése kapcsán íródtak. Az anyag egy része saját gyűjtés, „de visu” leírás, láttamozás eredménye, másik része másodlagos forrásokból (bibliográfiákból) ered. A tanulmányt kiegészíti a Csuka-életművel kapcsolatos írások (nem teljes) bibliográfiai jegyzéke is.

Kulcsszavak: Csuka Zoltán, műfordítás, műfordítás-kritika, délszláv-magyar irodalmi kapcsolatok, komparatiztika, bibliográfia

Csuka Zoltán életpályáját az újvidéki Bölcsészettudományi Karon leginkább a Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéken, a Hungarológiai Intézet, a Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete (az 1976 és 1992 közötti időszakban), a Szerb Nyelv és Irodalom Tanszék (ezen belül a szerb nyelv mint környezetnyelv szak) tanárai és munkatársai kutatták, a felsorolt tanszégeken, intézményekben folytak ugyanis irodalmi, nyelvészeti, művelődéstörténeti és délszláv-magyar komparatiztikai kutatások.

Csuka Zoltán opusa száz éve szerves része a magyar irodalmi életnek, irodalmi, művelődéstörténeti, fordítástörténeti kutatásainkban műveinek és recepciójának vizsgálata megkerülhetetlen. A Csuka-recepció felkutatását a BTK taná-

1 Elhangzott a belgrádi Collegium Hungaricum Csuka Zoltán emlékére szervezett konferenciáján (Belgrád, 2015. szeptember 30.)

rainak, munkatársainak kutatásaira szűkítettem. A kar 60 évvel ezelőtt jött létre, a kutatás periódusa: 1954-től napjainkig. Csuka Zoltán műveiről folyamatosan jelentek meg írások, de egy-egy esemény köré is koncentráltak a publikációk: recepciót gazdagító eseménynek számított műveinek, műfordításainak megjelenése, elismerései (József Attila-díj 1965-ben, a Jugoszláv PEN Club díja és Aranykoszorúval ékesített jugoszláv zászlórend 1969-ben, nemzetközi műfordítói életműdíj 1977-ben stb.), és a születésnapok is alkalmat adtak arra, hogy a Csuka-életmű az érdeklődés középpontjába kerüljön. Köszöntőket publikáltak a 70., 75., 80., 90., 100. és 110. születésnapjára.

ÉVFORDULÓK, EMLÉKNAPOK, CENTENÁRIUM

A nyolcvanéves alkotót köszöntő Bori Imre Csuka munkásságának summájaként értékelte *A jugoszláv népek irodalmának története* című monográfiáját, amely a szerb, horvát, macedón, boszniai, szlovén és Crna Gora-i irodalmat szinoptikusan, egymással párhuzamosan, kapcsolataikban és autonómiájukban tárgyaló összefoglaló irodalomtörténeti munka (BORI 1999: 140). 2001-ben Szerbiában és Magyarországon is megemlékeztek Csuka Zoltán születésének 100. évfordulójáról. Ez alkalomból Páll Sándor és Harmat Béla szerkesztésében, az érdi Csuka Zoltán Városi Könyvtár kiadásában jelent meg az *Egy égbolt alatt* című vers- és műfordítás-antológia. Az irodalmi emlékülésen Utasi Csaba, Páll Sándor és Pastyik László is méltatta Csuka munkásságát. Utasi Csaba az életpálya főbb mozzanatainak összefoglalásával Csukának a vajdasági magyar irodalomban betöltött szerepét hangsúlyozta: „fáradhatatlan tenniakarásával minden igazán fontos irodalmi vállalkozás megszületésénél ott bábáskodott a tárgyalt korszakban. Joggal állapíthatta meg tehát Szirmai Károly már a harmincas évek elején, hogy Csuka Zoltán irodalmunk »örök kovásza« volt, illetve hogy ő »volt a fundamentum és Szenteleky a felépítmény, s e két nevet nem lehet és nem szabad egymástól elszakítani, mert akkor a vajdasági irodalmat tépnénk széjjel.«” (UTASI 2001: 1294). Páll Sándor az 1941-ben Csuka szerkesztésében kiadott *A visszatért Délvidék* című - Magyarországon feledésbe merült - könyvről értekezett, véleménye szerint ugyanis „tabu nélkül kell megközelíteni a délszláv irodalmak legnagyobb fordítójának munkásságát, mert csak így tudunk választ kapni az alapvető kérdésre: hogyan lett a legnagyobb, a legtermékenyebb” (Páll 2009: 284). Páll a *Színes szalag az írógépen* című kötete előszavában az *Egy égbolt alatt* című, centenáriumba publikált vers- és versfordítások gyűjteményes kötete kapcsán a költő-versfordító újrafelfedezésére, feledésbe merülő költészetének újraértékelésére szólított fel, és konstataulta, hogy irodalmi és politikai publicisztikájának újradátolására is szükség van: „ilyen jellegű írásai a vajdasági magyar

irodalom történelmi fontosságú forrásai és dokumentumai. Belőlük »szépítés« és »átdolgozás« nélkül kiolvasható az irodalom élete, minden változása, egyaránt a krízisek és a fellendülések.” (PÁLL 2009: 6) 1975-ben Hornyik Miklósnak adott interjújában maga Csuka Zoltán is nehezményezte, hogy elsikkasztott költői nemzedék tagja: „Az én költészetemet hiába fedezte fel Benedek Marcell vagy Bori Imre. Mai antológiák nem tartanak számon. A *Szép versekből*, a *Szocialista költők antológiájából* rendre kimaradnak a verseim, pedig publikálok annyit és talán olyan értékű verset is, mint az antológiák kedveltebb szerzői.” (HORNYIK 1975: 167) Ennek okát Csuka abban látta, hogy sohasem tartozott „egyetlen baráti körhöz, egyetlen csoportosuláshoz, klikkhez sem.” (HORNYIK 1975: 173)

A Magyar Tanszéken a vajdasági magyar irodalom alkotójának, szervezőjének, antológiák, irodalmi folyóiratok szerkesztőjének, műfordítónak a 100. születésnapjára kiállítást szerveztek a könyvtárban fellelhető dokumentumokból (könyvek, időszaki kiadványok, képek, levelek). A *Száz éve született Csuka Zoltán és Németh László* (CSÁKY 2005: 184) című kiállítás betekintést nyújtott a szerző szépirodalmi, műfordítói és irodalomszervezői munkájába, a hazai és külföldi recepcióba, továbbá a Csuka Zoltán Műfordítói Műhely munkájába és a nevét viselő érdi könyvtár kultuszeremtő tevékenységébe. Ezzel a tárlattal – amelynek egy része a szintén száz éves Németh Lászlóra is megemlékezett – kapcsolódott be a Magyar Tanszék az *Olvasás Éve* Vajdaságban rendezvénysorozatba. Kiállították Kosztolányi Dezső Csuka Zoltánnak szentelt dedikációját és Csuka *Ha már megértem* című versének kéziratát is. Alkalmi kiállítást szervezett a Szerb Matica is a fordítási opusból. A Matica november 5-i emlékülésén Csuka Zoltánt Božidar Kovaček, a Matica srpska elnöke, Páll Sándor és Pastyik László méltatta.

A centenáriumra megjelent írásában Hózsa Éva (aki 2007-ben tartott előadást a Csuka Zoltán-emléknapon az érdi Városi Könyvtárban) a Senteleky Kornél-Németh László-Csuka Zoltán viszonyrendszer és a szövegközi hálózatok aspektusából tekintett az életpályákra, s mindhárom szerzőnél a szerepkeresést, szerepmozgást, a lezárt rendszernek való ellenállást és a mozgó gondolkodást emelte ki. Nemcsak metaforikus kötődést fedezett fel Csuka Zoltán és Németh László kapcsolatában, hanem konkrét kapcsolatot is: a harmincas évek elején mindkettejük gondolkodásában megjelenik a „hídverés”, Németh László ugyanis felvázolta a dunai népek összefogásának elméletét, s a szövetségesek névsorában Csuka neve is szerepelt, az 1933-as *Egy folyóirat terve* című felhívásban pedig javasolta, hogy „hídverés” szándékával meg kell alapozni egy kelet-közép-európai folyóiratot; hasonló programot más közegben, ezen a tájon Csuka Zoltán is körvonalazott. Csuka Zoltán Sentelekyt kéri fel a Képes Vasárnap mellékletéből önálló folyóirattá alakult Vajdasági Írás szerkesztésére. Ekkor kezdődik kettejük barátsága (HÓZSA 2001: 1278).

CSUKA ÉLETPÁLYÁJA A DÉLSZLÁV–MAGYAR KOMPARATISZTIKAI ÉS FORDÍTÁSTUDOMÁNYI VIZSGÁLA- TOK ASPEKTUSÁBÓL

A BTK-n működő Hungarológiai Intézet munkatársai kutatási eredményeik prezentálására tanácskozásokat szerveztek, a konferenciák anyaga alapján megállapítható, hogy az előadók Csuka Zoltán munkásságának egy-egy aspektusát is vizsgálták. 1970-ben komparatiztikai konferenciát szerveztek a délszláv–magyar irodalmi és művelődési kapcsolatok kutatóinak abból a célból, hogy felmérjék az összehasonlító irodalom délszláv–magyar vonatkozásaiban folyó kutatások állását, és alkalmat nyújtsanak a tárggyal foglalkozóknak a személyes találkozásra. Az elképzelésből két évenként váltakozó helyszínen sorra kerülő tudományos rendezvénysorozat alakult ki. A nyolcvanas évek első felében a magyar–délszláv komparatiztikai konferenciák anyagából az Intézet *Értekezések, monográfiák* sorozatában, Veselinović Šulc Magdolna válogatásában megjelent a *Délszláv–magyar irodalmi kapcsolatok* című két részes tanulmánykötet. A magyar és a délszláv kulturális, irodalmi és nyelvi kapcsolatok kutatásának eredményét prezentáló, a műfordítás kérdéskörét is tárgyaló válogatás első kötetében Kemény G. Gábor és Póth István írása utal Csuka Zoltán irodalomszervezői és fordítói munkásságára. Kemény G. Gábor *A magyar–délszláv vonatkozások Mocsáry Lajos XX. századi pályaképében* című értekezésében azt írja, Mocsáryval együtt Csuka Zoltán is annak a politikai irodalmi vonulatnak a reprezentatív képviselője volt – mely magyar részről Magda Páltól Lassú Istvánig, Székács Józsefig, Széchenyi Istvánig, innen Kondor Lajoson, Egressy Gáboron, Csiky Gergelyen át Mocsáry közvetítésével Adyig, Juhász Gyuláig, Szenteleky Kornélig, Csuka Zoltánig és Bajcsy Zsilinszky Endréig terjed – akik „hittek abban, hogy a délkelet-európai kapcsolatok tudatos művelése, s ezen belül a magyar–délszláv kapcsolatok tevékeny és termékeny munkálása a mindenkori Magyarország megmaradásának és felemelkedésének, kulturális népközelségének és tiszta demokratikus haladásának lényeges biztosítója.” (KEMÉNY G. 1982: 226) Póth István *Ivo Andrić műveinek magyarországi fogadtatásáról* írt tanulmánya kiemeli Csuka Zoltán (Dudás Kálmán és mások, valamint a Jugoszláviában működő fordítók) szerepét abban, hogy Magyarországon a második világháború után fokozódott az érdeklődés a jugoszláv irodalmak iránt, s hogy minden jelentősebb jugoszláv irodalmi alkotás magyar nyelven is hozzáférhetővé vált: 1947 tavaszán Csuka Zoltán átültetésében került a magyarországi befogadókhoz a *Na Drini ćuprija* (*Híd a Drinán*), feltehetően ez volt e mű első idegen nyelvű átültetése, a *Travnička hronika* (*Travniki krónika*) című történelmi regény 1956 október elején jelent meg Budapesten, s a hamarosan bekövetkező viharos napokban ismertetés a műről nem született, a *Prokleta avlija* (*Elátkozott udvar*) és az *Anikina vremena* (*Anika*

idejében) 1959-ben az Olcsó Könyvtár könyvsorozatban, fűzött alakban látott napvilágot 25 000 példányban. 1962-ben Andrić válogatott műveinek magyar nyelvű – Csuka Zoltán által készített – fordítása négy kötetben Újvidéken, a Forum kiadásában látott napvilágot, ez az író legfontosabb, legjobb műveit (*Vezírek és konzulok – Travnik-i krónika, Híd a Drinán, Elátkozott udvar, A kisasszony és Elbeszélések*) magában foglaló kiadás Magyarországon is terjesztésre került, s a magyar kritikusok figyelmét sem kerülte el. A magyarországi kötetekhez az előszót Hadrovics László, míg a Jugoszláviában terjesztett kötetek előszavát Petar Džadžić írta. 1963-ban Andrićnak ismét két könyve jelent meg Budapesten, egy elbeszéléseket magában foglaló antológia Vujić D. Stojan szerkesztésében *A vezír elefántja* címen (ford. Csuka Zoltán és Dudás Kálmán), valamint szintén Csuka fordításában a *Gospođica (A kisasszony)* és a *Zeko (Nyuszka)* című kisregények egy kötetben (Póth 1992: 247–249).

Vuk Stefanović Karadžić születésének kétszázadik évfordulóján A Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete (Újvidék, 1987. november 13–14.) konferenciáján néhány előadó Csuka Zoltánnak a Vuk Karadžić gyűjtéséből származó népmese és hősi ének fordításait elemezte. Turi Márta a *Délszláv népballadák* szövegei közül a *Smrt Marka Kraljevića* című hősi ének átültetését hasonlította össze a Nagy László-i fordítással (1975, Budapest). A duplung-fordítás elemzésével nem a kié a jobb meghatározására törekedett, hiszen mindkét fordító jól ismerte a délszláv népköltészet szellemét, s „ki-ki a két nyelv különböző történeti hagyományait, de legfőképpen a szövegkörnyezetet figyelembe véve másként oldotta meg kitűzött feladatát, más-más nyelvi eszköztár segítségével, frappáns vagy kevésbé sikerült fordulatokkal”, az elemző inkább rámutatott a hibákra és a jó megoldásokra. Csuka Zoltánról konstatálja, hogy a következetesség nem tartozik a szöveg hangulatát egyébként remekül visszaadó fordító erényei közé, különösen a névhasználatot illetően: „Nagy Lászlónál a megszólítás nem változik, állandó szókapcsolat, illetve szó szerkezet marad (Jópajtásom, jó Kraljevics Markó!), csakúgy mint a szerb eredetiben (Pobratime, Kraljeviću Marko!), míg Csuka hol így, hol úgy fordítja (Hej testvérem, híres Márk királyfi!, illetve Jó testvérem, vitéz Márk királyfi!). A címben szereplő Kraljević Marko – valószínűleg a délszláv tízes megtartásához való görcsös ragaszkodás miatt – egyszer Márk, máskor Márkó néven szerepel, különösen az első strófában zavarva ezzel a megértést; kezdetben úgy tűnik, mintha két személyről volna szó.” (TURI 1988: 59–61) A konferencia teljes anyaga a Hungarológiai Közlemények 1988. évi 1–2. számában jelent meg.

1988. december 16–17-én A Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete *Fordítás és többnyelvűség időben és térben* címmel szervezett tanácskozást, amelyen a szakfordítás, a fordításelmélet és a fordításoktatás aktuális

kérdései kerültek megvitatásra. A konferencián Gerold László Miroslav Krleža magyar drámafordításainak a színikritikában megjelent recepciójáról értekezett. Miroslav Krleža csaknem teljes drámai opusa olvasható magyarul Csuka Zoltán, Dudás Kálmán, Stojan D. Vujičić, Spiró György és Brasnyó István fordításában, és a lefordított Krleža-drámák legtöbbje szerepelt is a vajdasági magyar színházakban vagy a magyarországi, pesti és vidéki színházak repertoárján. A szerző idézi a színikritikákból a *Golgota* című dráma fordításával kapcsolatos észrevételeket (bibliográfiai adatokat nem közöl, így nem tudjuk, ki írta és mikor jelentek meg a kritikák): „»Csuka (Zoltán) tolmácsolása részletekig pontos, kitűnő munka« - olvashatjuk a szegedi előadás után a Népszabadságban. A Magyar Szóban, a mű szabadkai előadása után ez jelent meg: »nem hagyható említés nélkül, hogy rengeteg bántó magyartalansággal találkozunk«. Más jellegű, de ugyancsak a fordításra vonatkozó észrevétel, hogy »Csuka Zoltán fordítása, sajnos, nem színpadra készült.«” (GEROLD, 1988: 520) A három eltérő vélemény arra utal, hogy a fordításoknak az eredetivel azonos színvonalon kell kielégíteniük az irodalmiság (minden alkotói korszakban felismerhetőek legyenek rajtuk az irodalmi előképek, a minták, amelyek az író előtt lebegtek, amikor drámáit írta) és a színpadszerűség kritériumait: „A nyelvi és irodalmi kvalitások mellett egy drámafordítás értékeit az elmondhatóság is meghatározza. Hogy a színész számára jól, természetesen mondható szöveg készüljön, amely első hallásra érthető, áttekinthető - ez a néző szempontjából (is) fontos -, s amely lehetővé teszi a színpadi cselekményt, a játékot is. Nemcsak légtört kell teremtenie a szövegnek, nemcsak közvetítenie, tolmácsolnia kell a mű hangulatát, pontosan jellemezni a szerepeket, értelmi és érzelmi pontosságra, hitelességre kell törekedni, hanem a játékot kell segítenie, a látvány szerves részévé kell a szövegnek válnia. S ez talán nehezebb, mint jó és szép irodalmi fordítást adni.” (GEROLD, 1988: 520-521) Gerold szerint a Krleža-drámák magyar fordításai éppen itt a legproblematisabbak, ilyen vonatkozásban szenvednek leginkább kárt. Csáky S. Pirooska *A jugoszláviai népek irodalma magyar nyelven (1957-1987 közötti könyvkiadásunkban)* című előadásában a fordítás kultúraközvetítő funkciójáról és a Forum Könyvkiadó által kiadott fordításirodalomról értekezett. Csuka Zoltán átültetésében több kötetet is megjelentetett a Forum kiadó: „Forum könyvön első ízben 1959-ben jelent meg a neve, amikor Crnjanski Miloš *Örökös vándorlás* c. regényét ültette át magyarra. Ettől kezdve szinte minden évben egy-egy könyv, 1962-ben 5 nagy terjedelmű mű jelent meg az ő fordításában (köztük az Andrić-életmű). 1965-ben 4 nagy vállalkozása látott napvilágot (3 Krleža-mű és Slobodan Novaković ifjúsági regénye *Erős vár* címen); s egészen 1976-ig sorra tolmácsolta Borislav Stanković, Meša Selimović, Jakov Ignjatović, Ivo Andrić, Petar Petrović Njegoš és más neves jugoszláviai szerző művét.” (CSÁKY S. 1988: 537) Tanulmányát

kiegészíti a jugoszláv népek irodalmának közvetítésében részt vevő fordítók és a fordított művek jegyzéke. A Magyar Tanszéken 2013-ban is szerveztek *Fordítás és frazeológia* címmel hasonló témájú konferenciát.

MŰFORDÍTÁS-ELEMZÉSEK, MŰFORDÍTÁS-KRITIKÁK

Csuka Zoltán a húszas évek második felében kezdett a délszláv irodalmak fordításához, s mintegy százharminc kötetet fordított magyarra. Pastyik László a filológiai kutatások alapján konstatálja, hogy Csuka első önállóan lefordított műve Tin Ujević *Csillagok a magasban*, a második a *Hétköznapi sirám* (1925) című verse: „Tin Ujević költészete elementárisan hatott Csuka Zoltánra, gyakran emlegeti, hogy döntő módon befolyásolta, arra ösztönözte, hogy a jugoszláv költészet termékeivel foglalkozzon, és magyar nyelvre ültesse át azokat. A *Hétköznapi sirám* című költeményt több változatban és néhány évtized távlatából próbálta minél hűbben magyar nyelven tolmácsolni. A modern jugoszláv költészetnek ez a leggyakrabban magyarra fordított verse.” (PASTYIK 2011: 41) A húszas években készült el Branislav Nušić *A mindennapi ember* című vígjátékának fordítása is (Spasić Velislavval közösen) az újvidéki műkedvelők számára: „Újvidéken ekkor volt alakulóban egy kisebb irodalompartoló társaság, amely a szerb-magyar közeledést tűzte ki céljául. E társaság hathatós támogatásával került előadásra az említett vígjáték 1924. december 1-jén.” (PASTYIK 2011: 42)

Csuka első, önálló kötetben megjelent műfordítása a nagybecskereki Todor Manojlović *A centrifugális táncos* című négyfelvonásos misztériuma volt (kettejük barátságáról ld. Németh Ferenc 2011). Mindössze néhány hónappal *A centrifugális táncos* belgrádi bemutatója után, 1931 márciusában Csuka is megjelentette Manojlović-fordítását. Az átültetés részletes elemzését Andrić Edit végezte el. Tanulmányában kiemelte azokat helyesírási hibákat és a szövegben a szereplők dialógusát és a szerzői megjegyzéseket átláthatatlanná tevő tördelési hibákat, amelyek a fordító személyétől és akaratától függetlenül következtek be: „A szövegben jelentkező hibákat könnyűszerrel kijavíthatta volna egy lektor is, sőt nagy részükre még egy lelkiismeretesebb korrektor is felhívhatta volna a szerző figyelmét.” (ANDRIĆ 2007: 70) Felsorolta a grammatikai eltérésekből eredő hibákat is: ezek többnyire a névelő, az egyes és a többes szám (pl. mirišu četinari – illatoznak a fenyvesek), az igekötő (pl. verujte – higgye meg) helytelen használatára, a szerkezettükrözésekre (pl. da im ispijem dušu – *s feligyam a lelküket* a magamba zárjam a lelküket helyett), vonzattévesztésekre (pl. ostavi me – *hagyj bekében* a hagyj békén helyett) és a szórendre vonatkoznak. A lexikai tévedések kapcsán az idegenszerűségekre, az alaki tükrözésre (szállodai *boyok*, *barman*, *boy-livré* a libéria vagy inasok egyenruhája helyett, *rakett* a teniszütő

helyett stb.), a téves szóalakokra, valamint a szintaktikai és jelentésbeli különbségekre (pl. a tükörfordításokra: Još nismo zrelī, još nismo prekaljeni – Még nem vagyunk érettek, még nem vagyunk eléggé *megacélozva* az edzettek helyett) és az idegenszerű fogalmazásmódra hívja fel a figyelmet. Felrója a fordítónak az idegenszerűségek nagyszámú előfordulását, mert irodalmi alkotásokban óvakodni kellene túlzott használatuktól. A jó megoldásoknál idézi azokat a szöveghelyeket, amelyeknek az átültetése annyira sikeres, hogy a célnyelvi olvasónak úgy tűnik, nem is fordítást olvas. Összegzésében megállapította, a kimutatott hiányosságok, eltérések, tévedések ellenére is érdemes ez a fordítói vállalkozás: „Csuka Zoltánnak megvolt az érzéke az időszerű értékek felfedezésére, ezért is vállalta a mű fordítását. A hiányosságokat könnyen ki lehetne küszöbölni, és akkor egy modern nyelvezetű, ma is fölöttébb érdekes drámaszöveget kaphatnánk, amely a magyar színtársulatok által is bemutatásra kerülhetne.” (ANDRIĆ 2007: 75)

Veselinović-Andelić Magdalena a *Szerbhorvát népköltészeti alkotások a XIX. és XX. századi magyar irodalomban* című szerb nyelvű monográfiájában egy fejezetet szentelt az 1946-ban megjelent *Délszláv népballadák*nak, amely a második világháború utáni első önálló műfordításkötete volt Csukának. A válogatás erényeként konstatálja, hogy a fordító többnyire olyan – magyarul még nem olvasható – szövegeket válogatott, amelyek valamilyen kapcsolatban állnak a magyarsággal, a magyar történelemmel, kultúrával. Kötetének anyaga öt fejezetre oszlik: magyar tárgyú énekek, vallásos énekek, Márk királyfiról (Kraljević Marko) szóló énekek, hajdú és bújdosóénekek és vegyes énekek. A forrásnyelvi szövegek Vuk S. Karadžić eredeti népdalgyűjtéséből származnak. Csuka Zoltán „ezzel a könyvvel úgy élesztette újra magyar nyelven a szerb nép történetét, hiedelemvilágát, életfelfogását, ahogyan ez a nép megérdemli, kellő pillanatban sikerült összekötnie a múltat a jellel, és így a szerbhorvát népballadák alakjait is újraéleszteni, valóssá tenni. Fontosnak tartotta azoknak az énekeknek a fordítását, amelyekben magyar hősök és földrajzi vagy más elnevezések keverednek a délszlávokkal, ezeket Csuka olvasóközeli pozícióba hozta, felébresztette a befogadó kíváncsiságát, aki e hősöket, helyeket ily módon nem érzi idegennek.” (VESELINOVIĆ-ANDELIĆ, 1968: 248)

A Hungarológiai Közlemények 1971. évi decemberi számában Andelić Magdalena a *Magvető* kiadónál 1971-ben megjelent *Csillagpor – Jugoszláv lírai antológia* című kötet válogatását és fordítását elemzi. Impozáns vállalkozásnak tartja Csuka fordításkötetét: felsorakoznak benne a délszláv költők a XIII. század első felétől kezdve a kortárs szerzőkig, 226 vers 137 költő tollából és népköltészeti alkotások, válogatott átköltés a szerb, horvát, szlovén, macedón, bosnyák-hercegovinai és crnogorai költészetből. Az elemző Csuka fordításait olvasva Zsukovszkij V. gondolatára utal: a (jó) fordító a költő vetélytársa. Csuka Zoltán ugyanis „könnyedén és hűen menti át nemcsak a vers tartalmát, hanem

a szellemét is az idegen nyelvi közegbe; az Ő fordításai funkcionális és stilisztikai elemeiben egyenrangúak az eredetivel, ugyanazokat az emóciókat ébresztik bennünk, mint az eredeti. Ennek a magyarázatát abban találjuk, hogy Csuka maga is költő, méghozzá jelentős költő; a délszláv nyelveket úgy ismeri, mint az anyanyelvét; évtizedek óta fordít a délszláv irodalomból, és ami szintén fontos, ő maga válogatta meg mind a költőket, mind a költeményeket, Így a könyvben azok a versek láttak napvilágot, melyek közel állnak Csuka költői lényéhez, ízléséhez, szelleméhez, tehetségéhez.” (ANĐELIĆ 1971: 145)

Csuka Petar Petrović Njegoš *A hegyek koszorúja* című drámai költeményét is lefordította magyar nyelvre. A kötet 1948-ban jelent meg Budapesten Bóka László előszavával. Mladen Leskovac sikertelennek tartotta Csuka *Gorski vijenac*-fordítását, de a fordító mentségére azt is közli, Njegoš műve lefordíthatatlan. Leskovac szerint Csuka *A hegyek koszorúja* értelmét fordította le, nem az értékeit, bár „fáradozása minden elismerést megérdemel: a délszláv irodalomnak kevés ilyen ismerője van külföldön, mint Csuka.” (LESKOVAC 1979: 253) Papp György *A magyar fordítástudomány időszerű kérdéseit* felvető tanulmányában a műfordításkritikának a magyar recepcióban való hiányát emeli ki, pedig az igazán fordítással foglalkozó bírálatok bátorításul szolgálhatnak, azt bizonyítják, sok izgalmas kérdésről kellene vitatkozni, és példának Mladen Leskovac Csuka Zoltán *Gorski vijenac*-fordításának kritikáját (LESKOVAC 1979: 244–254) hozza fel, aki szerint „Csuka minden leleménye ellenére a fordítás lehangolóan távol marad az eredetitől. Csakhogy felmerül a kérdés: eldönthető-e egyáltalán, főleg ilyen kizárólagossággal az eredeti befogadó szemszögéből, hogy nekem, célnyelvi olvasónak nem nyújtja esetleg a maximumot a fordítás, amit a nyelvi és nyelven kívüli akadályokat leküzdve egyáltalán meg lehet valósítani?” (PAPP 1980: 27) Papp szerint a délszláv–magyar viszonylatú műfordításnak tekintélyes a hagyománya, a recepciók kísérő irodalma, ezek az írások azonban alig érintik magukat a fordítói teljesítményeket, a valamit valamiért feláldozó döntéseket, a lehetséges módszereket és az egyéni döntések sokasága mögötti egyéni fordítói ars poeticákat. Papp György és Andrić Edit fordításelemzéseikben ezt az űrt próbálják betölteni, kutatási szempontjaik a lehetséges alaki, tartalmi és különleges módszerek, eljárások fogalmi rendszerére terjednek ki: alaki, tartalmi tükrözés, inverzió, implicitálás, explicitálás, transzponálás, alaki kompenzálás; tartalombővítés és -szűkítés, modulálás, adaptálás, tartalmi és stiláris kompenzálás; nyelvjárási, archaikus, csoportnyelvi nyelvi sajátosságok megfeleltetése, reáliák, sajátos civilizációs elemek ekvivalenciája (PAPP 2002: 204). A *Milyen kritika a fordításkritika?* című könyvében Papp György két Csuka-fordítást vet össze a forrásnyelvi szövegekkel: Đura Jakšić *Na Liparu* című versét és Ivo Andrić *Omér pasa* című regényét. Đura Jakšić versének három magyar fordítása létezik, időrendben az első Weöres Sándoré (*A Hársfaligetben*), a második

Csuka Zoltáné (*A Lipáron*), a harmadik Ács Károlyé (*A hársfaligetben*). A szerző elvégzi a három fordítás összevetését, értékeli, miként tolmácsolták a fordítók önmaguknak a művet, ráéreztek-e minden lényeges poétikai jegyre, milyen eszközökkel, fordítói eljárásokkal éltek az átültetésnél, s konstatálja, hogy három művészi rangú fordítás készült az eredetiből, még ha megteremtőik elég távolról nyúltak is vissza az élményhez. A címet illetően megállapítja, hogy Csuka alaki tükrözéssel átvett megnevezése, a Lipár áll az eredetihez legközelebb, a költemény ugyanis a szerbiai Santi faluban született, Jakšić itt tanítóskodott, az iskola körül hársfák nőttek, ezért ezt a helyet Liparnak (hársfásnak) nevezték. Csuka megoldása kifejezi, hogy szerb helynévről van szó, de a csak magyarul tudó olvasó számára homályos marad a név és a hely kapcsolata (PAPP 2001: 51-69). Ivo Andrić és Csuka Zoltán utolsó műve és fordítása kapcsán sorsszerűséget és jelképeséget fedez fel, Andrić nem érte meg, hogy a huszonhárom éven át különböző napilapokban, folyóiratokban publikált részletekből összeálljon a regénye, amit halála után, 1976-ban szerkesztettek egybe a történesek logikájára alapozva, és a regény fordítására 1983-ban megbízást kapott Csuka Zoltán sem érte meg, hogy százvalahányadik szerbhorvátról magyarra fordított műve megjelenjen: „Így vált az Omér *pasa* kétszeresen is posztumusz alkotássá, két irodalom lehangoló kezek közvetítette kézfogásává. Van ebben valami sorsszerűség és jelképeség, amelyet Csuka kiérdemelt a száz kötetnyi fordítás jussán: hogy így, a könyvek közmondásos sorsának ismétlődésében, egy Andrić-mű világirodalmi horizontjainak térségében búcsúzzon mindattól, aminek évtizedek munkáját szentelte.” (PAPP 2001: 85) Csukának méltó feladatot jelentett az Andrić-mű átültetése, fordítói munkájára pedig nem a fordítói hűséget, hanem a célnyelvi olvasó befogadását maga előtt tartó attitűd volt jellemző: „Ezeket a tájakat járta be a nyelv, a valóságháttér közegével birkózva, majd rajtuk győzedelmeskedve a fordítások hosszú során át. Ilyen viszonylatokban formálódott ki és szilárdult meg fordítói ars poeticája, az az eredeti vonásait messziről, eltávolodva, mindig a célnyelvi megvalósíthatóság felől szemlélő lázadó hűség, amelynek nem sajátja a filológiai pontosság, inkább az eredeti írói attitűd, emocionális alaphelyzetbe helyezkedő nyelvi újraélés.” (PAPP 2001: 87) Bori Imre is a „fordítói munka piros ünnepeként” tartotta számon az Andrić-regények fordításait és Krleža balladáinak átültetését. Krleža egyik legjelentősebb, *Terézvárosi temetés* című elbeszélését 1947-ben lefordította, a „fordítói fegyvertény azonban a nagy horvát író különös, kaj-nyelvjárásban írott »történeti« balladáinak magyar nyelvű megszólaltatása volt 1959-ben *Éjtszakának virrasztója* címmel, majd a *Zászlók* mondattengerére száll, bizonyítva, hogy a felfedező érzékenység továbbra is munkál benne, s a kiadói megbízatások fölé tud emelkedni (BORI 1999: 141). Ezt támasztja alá az a tény is, hogy Miloš Crnjanski *Örökös vándorlás* című művének első fordítása

is Csuka Zoltán magyar nyelvű átültetése volt. 1941-ben az Egyetemi Nyomda *Délszláv írók* kiadványsorozatában a Crnjanski regényen kívül Ivan Cankar és Slavko Kolar műveinek fordítása is megjelent (PÁLL 1986: 42).

KONKLÚZIÓ

Csuka Zoltán szépirodalmi, publicisztikai és több mint százötletes fordítói opusa még számtalan kutatási lehetőséget nyújt. Az opus újraolvasása és újraértékelése valamint Csuka irodalomtörténeti helyének és jelentőségének újragondolása szempontjából szükség van műveinek újradiadására és egy olyan új személyi bibliográfia összeállítására is, amely a magyarországi mellett felölelné a jugoszláviai/vajdasági recepciót is (a kiadvány alapját Harmat Béla 1982-ben megjelent Csuka Zoltán-bibliográfiája képezné).

Irodalom

- ANĐELIĆ, Magdalena 1971. *Csuka Zoltán: Csillagpor. Jugoszláviai lírai antológia. Budapest, 1971.* Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményei, 9. sz., 143–147.
- ANDRIĆ Edit 2007. *Todor Manojlović A centrifugális táncos című darabjának fordítása.* Hózsza Éva-Horváth Futó Hargita-Ispánovics Csapó Julianna szerk.: *Kód – irodalom – kultúra – régió.* Bölcsészettudományi Kar, Újvidék, 2007. 31–75.
- BORI Imre 1999. *Egy világirodalomkép-formáló. = Krónikák írókról, könyvekről.* Forum, Újvidék, 139–142.
- CSÁKY S. Piroska 1988. *A jugoszláviai népek irodalma magyar nyelven (1957–1987 közötti könyvkiadásunkban).* Hungarológiai Közlemények, 4. sz., 533–546.
- CSÁKY S. Piroska 2005. *Száz éve született Csuka Zoltán és Németh László. = Könyvek világában. Tanulmányok és egyéb írások.* Újvidék: Forum, 184–188.
- GEROLD László 1988. *Miroslav Krleža drámáinak magyar fordításai.* Hungarológiai Közlemények, 4. sz., 517–521.
- HORNYIK Miklós 1981. *Csuka Zoltán. = Szabálytalan napló.* Újvidék, Forum, 167–175.
- HÓZSA Éva 2001. *Egy kapcsolathálózat távlatos aspektusa. Szenteleky Kornél-Németh László-Csuka Zoltán. Híd, 11-12. sz., 1277–1284.*
- KEMÉNY G. Gábor 1982. *Magyar-délszláv vonatkozások Mocsáry Lajos XX. századi pályaképében. = Veselinović Šulc Magdolna vál.: Délszláv-magyar irodalmi kapcsolatok I.* Újvidék: A Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, 225–231.
- LESKOVAC, Mladen 1979. *Novi mađarski prevod Gorskoga vijenca.* Rukovet, 3–4., 244–254.
- NÉMETH Ferenc 2011. *A centrifugális táncos vonzaskörében (Csuka Zoltán és Todor Manojlović barátságáról.* Híd, 10. sz., 54–76.
- PÁLL Sándor 1986. *Crnjanska Örökös vándorlásának magyar (és egyúttal első) fordításáról.* Üzenet, 1–2. sz., 42–45.

- PÁLL Sándor 2009. *Az irodalomszervező megszólal.* = Csuka Zoltán: *Színes szalag az írógépben. Tanulmányok, publicisztikai írások.* E-book. Óbecse: Historiae, 6-37.
- PAPP György 1980. *A magyar fordítástudomány időszerű kérdései.* *Hungarológiai Közlemények*, 44. sz., 9-32.
- PAPP György 2001. *Ajándék a magyar irodalomnak. Egy Jakšić-vers három magyar fordításáról.* = *Milyen kritika a fordításkritika?* Logos, Tóthfalu, 51-69.
- PAPP György 2001. *Omér pasa – az utolsó kézfogás (Ivo Andrić: Omér pasa, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1984).* = *Milyen kritika a fordításkritika?* Logos, Tóthfalu, 85-91.
- PAPP György 2002. *Huszadik századi vajdasági fordítói ars poeticák.* *Hungarológiai Közlemények*, különszám, 204.
- PASTYIK, László 2011. *Csuka Zoltán és a délszláv irodalom.* *Híd*, 10. sz., 40-46.
- PÓTH István 1982. *Ivo Andrić műveinek magyarországi fogadtatása.* = Veselinović Šulc Magdolna válogatta: *Délszláv-magyar irodalmi kapcsolatok I.* Újvidék: A Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, 247-251.
- TURI Márta 1988. *A Smrt Marka Kraljevića című hősi ének magyar fordításai.* *Hungarológiai Közlemények*, 1-2. sz., 57-61.
- UTASI Csaba 2001. *Csuka Zoltán, a vajdasági magyar irodalom „örök kovásza”.* *Híd*, 11-12. sz., 1287-1295.
- VESELINOVIĆ-ANĐELIĆ, Magdalena: *Zbirka prevoda Zoltana Čuke Južnoslovenske narodne balade.* = *Srpskohrvatska narodna poezija u mađarskoj književnosti XIX i XX veka.* Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu, 1968. 243-263.

BIBLIOGRÁFIA

Az újvidéki Bölcsészettudományi Kar tanárainak és munkatársainak Csuka Zoltánnal kapcsolatos írásai

ANDRIĆ Edit

- Meša Selimović A dervis és a halál című regényének magyar fordításáról.* = Hózsá Éva-Horváth Futó Hargita szerk.: *Kapcsolatok és kibontások. Kód-kultúra-irodalom-régió III.* Újvidék: Bölcsészettudományi Kar, 2008. 89-117.
- Oluja nad dolinom ili Travnička hronika* = Tošović Branko ur.: *Andrićeva Hronika.* Graz-Beograd-Banja Luka: Institut für Slawistik der Karl Franzens Universität Graz- Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske-Svet knjige-nmlibris, 2014. 657-674.
- Prevod romana „Na Drini ćuprija” na mađarski jezik. Andrićeva ćuprija/Andrićs brücke. Andrić-Initiative.* Graz-Beograd-Banja Luka: Institut für Slawistik-Beogradska knjiga-Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske-Svet knjiga, 2013. 677-694.
- Prevodilački postupci u mađarskom prevodu Proklete avlije.* = Tošović Branko ur.: *Andrićeva Avlija. Andrićs Hof.* Graz-Beograd-Banja Luka: Institut für Slawistik der Karl Franzens Universität Graz-Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske-Svet knjige-nmlibris, 2015. 633-654.
- Todor Manojlović: A centrifugális táncos című darabjának fordítása.* = Hózsá Éva-Horváth Futó Hargita szerk.: *Önmegalkotás és rálátás. Kód-kultúra-irodalom-régió II.* Újvidék: Bölcsészettudományi Kar, 2007. 31-76.

BORI Imre

- A műfordító Csuka Zoltán.* 7Nap, 1981. október 9., 41. sz., 13.
- „A valóság embere”. *Csuka Zoltán 80 éves.* 7Nap, 1981. szeptember 25., 39. sz., 13.
- Az olvasó jegyzetei. Csuka Zoltán költői korszakai. Egy interjú margójára.* Magyar Szó, 1976. október 16., 286. sz., 13. (Kelényi István: *Jószomszédság. Csuka Zoltán 75. születésnapjára. Üzenet, 1976., 9. sz., 457–464. interjúja kapcsán*)
- Bevezető. = Irodalmi hagyományaink. Kilenc évszázad írásaiból.* Újvidék: Forum, 1971. 5–18. [2. javított kiadás, 1973.]
- Csuka Zoltán.* Magyar Szó, 1967. május 14., 129. sz., 14.
- Csuka Zoltán. = A jugoszláviai magyar irodalom története 1918-tól 1945-ig.* Újvidék: Forum, 1968. 112–125.
- Csuka Zoltán.* Magyar Szó, 1969. november 16., 317. sz., 13.
- Jugoszláv PEN Club kitiűntetése kapcsán.*
- Csuka Zoltán. = A szecessziótól a dadáig. A magyar futurizmus, expresszionizmus és dadaizmus irodalma.* Újvidék: Forum, 1969. 230–232. (A magyar irodalmi avantgarde; 1). – (Symposion Könyvek; 20)
- Csuka Zoltán. = Magyar–délsláv irodalmi kapcsolatok.* Novi Sad: Tartományi Tankönyvkiadó Intézet, 1970. 154–161.
- Csuka Zoltán. = Irodalmunk évszázadai.* Újvidék: Forum, 1975. 99–102.
- Csuka Zoltán emlékezete.* 7Nap, 1984. április 13., 15. sz., 30.
- Csuka Zoltán halálára.*
- Csuka Zoltán könyvei előtt. = Írók, események, jelenségek. Tíz év tanulmányaiból, feljegyzéseiből.* Újvidék: Forum, 1997. 180–181.
- Csuka Zoltán 80 éves.* 7Nap, 1981. szeptember 11., 37. sz., 11.
- Csuka Zoltánnak nemcsak a példája, a műve is... (Mégkésett centenáriumi köszöntő).* Magyar Szó, 2001. szeptember 29., 223. sz., 7.
- Csuka Zoltán születésének századik évfordulójára. Csuka Zoltán szabad verse.* Híd, 2001. 9. sz., 981–997.
- Csuka Zoltán ünnepére.* Magyar Szó, 1971. szeptember 4., 243. sz., 11.
- Csuka Zoltán verseskönyve.* 7Nap, 1978. február 24., 8. sz., 16.
- Egy világirodalomkép-formáló. Csuka Zoltán nyolcvan éves.* Nagyvilág, 1981., 9. sz., 1393–1394.
- Egy világirodalomkép-formáló. = Krónikák írókról, könyvekről.* Forum, Újvidék, 1999. 139–142.
- Egy előszó és egy mű ötven esztendeje.* 7Nap, 1983. március 11., 10. sz., 12.
- Egy folyóirat élete és halála (Utószó). = Ugart kell törnünk. Válogatás a Vajdasági Írásból.* [Válogatta, az utószót és az életrajzi jegyzeteket írta Bori Imre; A repertóriumot összeállította Pastyik László]. Újvidék: Forum 1983. 379–416.
- Egy világirodalomkép-formáló; Egy előszó és egy mű ötven esztendeje. = Krónikák írókról, könyvekről.* Újvidék: Forum, 1999. 139–142.; 159–161.
- Književnost jugoslovenskih Mađara.* Novi Sad, Matica srpska, 1979.
- Tűnődések. Csuka Zoltán könyvei előtt.* Magyar Szó, 1991. szeptember 28., 267. sz., 11.

90 éve született Csuka Zoltán.

Utószó. *A jugoszláviai magyar avantgarde lírai változatai. = Márciusi zsoltár. A jugoszláviai magyar avantgarde költészete.* [Válogatta, az utószót írta és a jegyzeteket készítette Bori Imre]. Újvidék: Forum, 1973. 517-545. (Hagyományaink; 4)

A kötet szerzői: Csuka Zoltán, Fekete Lajos, György Mátyás, Láng Árpád, Somogyi Pál, Tamás István, valamint válogatás az Út c. folyóirat írásaiból

CSÁKY S. PIROSKA

A jugoszláviai népek irodalma magyar nyelven (1957–1987 közötti könyvkiadásunkban). Hungarológiai Közlemények, 1988. 4. sz., 533–546.

Értékeink. Száz éve született Csuka Zoltán és Németh László. = Tanulmányok, 2001., 34. f., 164–166.

Az újvidéki Magyar Tanszék kiállításának a megnyitója. A kiállítás szerzője és összeállítója Csáky S. Piroška és Ispánovics Csapó Julianna.

Száz éve született Csuka Zoltán és Németh László. = Könyvek világában. Tanulmányok és egyéb írások. Újvidék: Forum, 2005. 184–188.

GEROLD LÁSZLÓ

A jugoszláv irodalom tolmácsolója. Beszélgetés Csuka Zoltánnal. Magyar Szó, 1965. június 10., 157. sz., 9.

Csuka Zoltán. = Jugoszláviai magyar irodalmi lexikon (1918–2000). Forum, Újvidék, 2001. 62–63.

Miroslav Krleža drámáinak magyar fordításai. Hungarológiai Közlemények, 1988. 4. sz., 517–521.

HORNYIK MIKLÓS

Csuka Zoltán. = Szabálytalan napló. Újvidék, Forum, 1981. 167–175.

Csuka Zoltán. = Meghasonlásunk története. Délvidéki könyv. Canada-Transatlantic Kiadó-Tipm Kiadó, 2009. 170–179.

HÓZSA ÉVA

Ákácok alatt (1933): helyi szín, irodalmi kánon, bábuboncolás (Szenteleky Kornél, Csuka Zoltán, Szirmai Károly, Herceg János, Farkas Geiza, Kopeczky László, Varga Zoltán). = A novella Vajdaságban. Újvidék, Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium, 2009. 11–16.

Egy kapcsolathálózat távlatos aspektusa. Szenteleky Kornél–Németh László–Csuka Zoltán. Híd, 2001. 11–12. sz., 1277–1284.

Egy kapcsolathálózat távlatos aspektusa. Szenteleky Kornél–Németh László–Csuka Zoltán. = Idevonzott irodalom. Tanulmányok, esszék, kritikák. Szabadka: Grafoprodukt, 2004. 23–29.

Egy kapcsolathálózat távlatos aspektusa (Szenteleky Kornél–Németh László–Csuka Zoltán). In: Bordás Győző szerk.: Szentelekyre emlékezve II. Egy művelődéstörténeti rendezvény évtizedei (1993–2014). Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2014, 98–105.

Retro távlatnyitás. A vajdasági magyar irodalmi visszatekintés kereszteszövései. Hungarológiai Közlemények, 2012, 3. sz., 1–12.

JUNG Károly

Egy elfelejtett jószolgálati folyóiratról (Hetven esztendeje szűnt meg a Jugoslovensko-mađarska revija). Híd, 2011. 10. sz., 54–76.

Csuka Zoltán *Jugoslovensko–mađarska revija* című pesti megjelenésű orgánumáról.

KÁICH Katalin

Zenei oratórium (Petar Petrović Njegoš: Hegyek koszorúja. Fordította: Csuka Zoltán. Újvidék: Forum, 1976). Üzenet, 1977. dec., 12. sz., 800.

LESKOVAC, Mladen

Csuka Zoltán hősi vállalkozása. Híd, 2001. szept., 9. sz., 998–1003.

Jugoslovenski pisci na mađarskom jeziku. Srpski književni glasnik, 1941. br. 7, 1. april, 549–553.

Csuka Zoltán Crnjanski Örökös vándorlás című művének fordításáról.

Novi mađarski prevod Gorskoga vijenca. = Baština. Članci i ogledi iz srpske književnosti. Beograd: Srpska književna zadruga, 1977. 129–144.

Novi mađarski prevod „Gorskoga vijenca”. = Rukovet, 1979. 3–4., 244–254.

Podvig Zoltana Čuke. Letopis Matice srpske, 1970. 406. 1. 93.

PÁLL Sándor

A műfordító árnyékában (Előszó). Csuka Zoltán: *Egy égbolt alatt.* Szerkesztette: Harmat Béla és Páll Sándor. Érd: Csuka Zoltán Városi Könyvtár, 2011.

Az irodalomszervező megszólal; Onaj drugi Čuka. = Csuka Zoltán: Színes szalag az írógépén. Tanulmányok, publicisztikai írások. E-book. [Válogatta, szerkesztette és az előszót írta dr. Páll Sándor.] Óbecse: Historiae, 2009. 6–37.; 39–63.

Crnjanski Örökös vándorlásának magyar (és egyúttal első) fordításáról. Üzenet, 1986. 1–2. sz., 42–45.

Csuka Zoltán: A visszatért Délvidék – új szempontok hatvan évvel később (A visszatért Délvidék. Szerk. Csuka Zoltán. Budapest, Halász irodalmi és könyvkiadó vállalat, 1941). Aracs, 2003., 4. sz., 85–93.

Mađarske istorije južnoslovenske/srpske književnosti. = Hungaro–slovenski brevijar (Studije, članci, eseji). Bečej: Historiae, 2009. 251–268.

O mađarskom (i prvom) prevodu Seoba Miloša Crnjanskog. Književna reč, br. 179., 25. oktobar 1982, 18.

Onaj drugi Čuka. Predgovor za jednu neizdatu knjigu. Letopis Matice srpske, 2007. 183. knj., 479. sv., 1172–1188.

Őszi virágzás: kacérkordás a halállal (Csuka Zoltán: Eszenszko cutenye (Őszi virágzás). Válogott versek. Szkopje, Ogljedalo, 1983). Magyar Szó (Kilátó), 1984. április 14., 17.

Őszi virágzás: kacérkordás a halállal (Csuka Zoltán: Eszenszko cutenye (Őszi virágzás). Válogott versek. Szkopje, Ogljedalo, 1983). = *Hungaro–slovenski brevijar (Studije, članci, eseji).* Bečej: Historiae, 2009. 313–314.

Új szempontok hatvan évvel később (Csuka Zoltán: Visszatért délvidék). Aracs, 2003. III. évf. 4. sz.

Új szempontok hatvan évvel később (Csuka Zoltán: Visszatért délvidék). = Hungaro-slovenski brevijar (Studije, članci, eseji). Bečej: Historiae, 2009. 283-297.

Zoltan Čuka (1901-1984). Bečejske novine, 31. mart 1984., 5.

Zoltan Čuka (1901-1984). Književna reč, br. 233., god. XII, 10. maj 1984. 2.

Zoltan Čuka na terazijama vremena (Povodom njegovog osamdesetog rođendana). Letopis Matice srpske, 1981, 157. knj., 428. sv., 6. decembar 1981, str. 954-960.

PAPP György

A magyar fordítástudomány időszerű kérdései. Hungarológiai Közlemények, 1980. 44. sz., 9-32.

Egy Jakšić-vers három magyar fordításáról. Új Symposium, 1982. 212. sz., 495-497.

Omér pasa – az utolsó kézfogás (Ivo Andrić: Omér pasa, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1984). Híd, 1985. 12. sz., 1632-1636.

Ajándék a magyar irodalomnak. Egy Jakšić-vers három magyar fordításáról; Omér pasa – az utolsó kézfogás (Ivo Andrić: Omér pasa, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1984). = Milyen kritika a fordításkritika? Logos, Tóthfalu, 2001. 51-69.; 85-91.

PASTYIK László

Az „Örök kovász”. Csuka Zoltán születésének évfordulójára. Magyar Szó, Kilátó mell., 2011. 229. sz., 22.

Csuka Zoltán és a délszláv irodalom. Híd, 2011. 10. sz., 40-46.

Stvaralački doprinos Zoltana Čuke upoznavanju južnoslovenskih književnosti u Mađarskoj. Magistarski rad. Beograd, 1978.

SZELI István

Istorijske i književne paralele. Novi Sad, Akademija nauka i umetnosti-Institut za mađarski jezik, književnost i hungarološka istraživanja, 1987.

TOLDI Éva

Ivo Andrić reprezentációja a Hídban. = Mozgalom, kultúraformálás, irodalmi gondolkodás. Tanulmányok a Híd történetéből. Forum Könyvkiadó-Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, Újvidék-Zenta, 2014. 158-167.

TURI Márta

A Smrt Marka Kraljevića című hősi ének magyar fordításai. Hungarológiai Közlemények, 1988. 1-2. sz., 57-61.

UTASI Csaba

Öt évtized költészetéből. Az erő demonstrálása. Magyar Szó, 1975. augusztus 24., 232. sz., 11.

Öt évtized költészetéből. Téli közjáték. Magyar Szó, 1976. szeptember 26., 266. sz., 12.

A Sorok egy télbehullt bácskai kisvároshoz c. vers elemzése.

Irodalmunk és a Kalangya. Forum, Újvidék, 1984.

A Kéve. Hungarológiai Közlemények, 1986. 4. sz., 375-387.

Miroslav Krleža versei a két világháború közötti jugoszláviai irodalomban. Hungarológiai Közlemények, 1988., 1-2. sz., 137-146.

Csuka Zoltán költői aktivizmusának meghatározó jegyei. Híd, 1999, 3-4. 188-193.

Az erő demonstrálása (Csuka Zoltán: Számadás, 1914-1924); Téli köziáték (Csuka Zoltán: Sorok egy télbehullt bacskai kisvároshoz). = *Csak emberek. Ötven vers, ötven kommentár*. Újvidék: Forum, 2000. 10-12.; 44-46.

Csuka Zoltán, a vajdasági magyar irodalom „örök kovásza”. Híd, 2001, 11-12. sz., 1287-1295.

Csuka Zoltán költői aktivizmusának meghatározó jegyei. = *Mindentől messze. Esszék, tanulmányok*. Újvidék: Agapé, 2002. 9-14.

VAJDA Gábor

A magyar irodalom a Délvidéken Trianontól napjainkig. Budapest, Bereményi Könyvkiadó, 1996.

VESELINOVIĆ-ANĐELIĆ (SuLc) Magdalena (Magdolna)

Zbirka prevoda Zoltana Čuke Južnoslovenske narodne balade. = *Srpskohrvatska narodna poezija u mađarskoj književnosti XIX i XX veka*. Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu, 1968. 243-263.

Csuka Zoltán: Csillagpor. Jugoszláviai lírai antológia. Budapest, 1971. Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményei, 1971., 9. sz., 143-147.

A szerbhorvát népköltészet a XIX. századi magyar irodalom tükrében. Újvidék: A Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, 1982.

Délszláv-magyar irodalmi kapcsolatok I-II. (Veselinović Sulc Magdolna vál.) Újvidék: A Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, 1982, 1984.

Hargita HORVAT FUTO

ISTRAŽIVANJA DELA ZOLTANA ČUKE NA FILOZOFSKOM FAKULTETU U NOVOM SADU

U studiji su (bez namere da se da sveobuhvatna slika) predstavljena istraživanja profesora i saradnika Filozofskog fakulteta u Novom Sadu u vezi životnog dela Zoltana Čuke (Csuka Zoltán), a koja se odnose na njegovu beletristiku i prevodilaštvo, recepciju njegovih dela, analizu njegovih prevoda literarnih tekstova, ili su nastala povodom godišnjica rođenja i smrti ili vezano za priznanja koja je dobijao. Deo materijala je rezultat sopstvenog istraživanja i prikupljanja, neposrednog uvida, opisa „de visu”, a drugi deo potiče iz sekundarnih izvora (bibliografija). Studija je dopunjena i (nepotpunim) popisom tekstova koji se odnose na Čukino životno delo.

Ključne reči: Zoltan Čuka, prevodilaštvo, kritika prevoda, južnoslovensko-mađarske književne veze, komparatistika, bibliografija

Hargita HORVÁTH FUTÓ

ZOLTÁN CSUKA – RESEARCHES ON THE FACULTY OF PHILOSOPHY IN NOVI SAD

The study outlines (but is not limited to) the researches of professors and their colleagues' of the Faculty of Philosophy in Novi Sad, in connection with Zoltán Csuka's oeuvre that apply to his belletrist and translator work, the reception of his works, the analysis of his literary translations, studies that had been written in connection with the anniversary of his birth and death, or as his appreciation. One part of the study is the result of a private collection, "de visu" description, endorsement; the other part derives from secondary sources (bibliographies). The study is also completed by the bibliographical unit of the (partial) writings related to the Csuka oeuvre.

Keywords: Zoltán Csuka, literary translation, literary translation criticism, South Slav-Hungarian literary connections, comparative literature, bibliography